

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลของการวิจัยความคิดของพุทธปรัชญาในแง่การศึกษา ตามที่กล่าวมาข้างต้น ตั้งแต่บทแรกจนถึงบทสุดท้ายก่อนบทนี้ มีสาระที่สำคัญพอจะสรุปได้ดังนี้:

7.1 ข้อสรุป :

(1) ทัศนคติทางการศึกษาของพุทธปรัชญาเป็นทัศนคติที่มีอยู่จริงในพระไตรปิฎกและอรรถกถา และสามารถนำมาประมวลเชื่อมโยงให้เป็นระบบใดตามแบบนิยมของปรัชญาการศึกษาใดจริง โดยมี เมตาฟิสิกส์ ญาณวิทยา และจริยศาสตร์ เป็นพื้นฐานทางความคิดอย่างมั่นคง นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายและอุดมคติที่แน่นอน ตลอดจนมีแนวทางจัดหลักสูตร มีวิธีการเรียนและการสอน เป็นลักษณะพิเศษของตนโดยเฉพาะ

(2) ปรัชญาการศึกษาของพุทธปรัชญาเริ่มต้นจากความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ปรัชญาการศึกษาของพุทธปรัชญาจึงมิได้เกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางความคิด แต่เกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของชีวิตจริง ฉะนั้นจึงสามารถที่จะนำมาปฏิบัติได้จริง

(3) ธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ นอกจากมีธรรมชาติเป็นสังขตะ มีธรรมชาติเปลี่ยนแปลง (อนิจจัง) มีธรรมชาติขัดแย้งในตัวเอง (ทุกขัง) และมีธรรมชาติสัมพัทธ์ (อนัตตา) แล้ว มนุษย์ยังมีธรรมชาติทั้งกายและจิตถูกแบ่งแยกอยู่ในตัวเอง The Divided Man คือมีธรรมชาติทางกาย และจิตคู่จตุสัตรวาทประเภทยุคดลางไปตามความต้องการของมันในแต่ละทิศทาง โดยอาศัยการศึกษาเท่านั้น สัตรวาทเหล่านี้จะกลับเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ รับไข่มนุษย์ ทำให้มนุษย์สามารถเป็นตัวของตัวเองได้อย่างสมบูรณ์ (The Integrated Men)

(4) มนุษย์ประกอบด้วยกายและจิต ปัจจัย 4 เกิดจากวิชาการจะสนองความจำเป็นทางกาย ส่วนจริยะจะสนองความจำเป็นทางจิต พุทธปรัชญาถือว่า จริยะมีความจำเป็นเท่า ๆ กับวิชาการ หรือยิ่งกว่า นั่นคือ ควบอาศัยการศึกษาและอบรมในเรื่องจริยะ มนุษย์ย่อมสามารถรู้จักตนเอง ควบคุมตนเอง และดำเนินชีวิตได้ถูกต้อง เช่นเดียวกับที่ต้นผู้มีควมรอบรู้ในแผนที่การเดินเรือ ย่อมไม่ประสบกับความอับปาง

(5) มนุษย์มีความแตกต่างกันทั้งทางกายและทางจิต (Individual diff.) พระพุทธศาสนาคำนี้ถึงเรื่องนี้ เช่นจิต เป็นต้น ก็เป็นเช่นเดียวกับนักการศึกษาของเมื่อเผชิญกับปัญหาในการเรียนและการสอน จำต้องพิจารณาปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมแก่วัยและแก่บุคคล

(6) ผลจากการวิเคราะห์ญาณวิทยาของพุทธปรัชญา ปรากฏว่า พุทธปรัชญามีความแตกต่างจากปรัชญาการศึกษาทั่วไป คือ พุทธปรัชญามีใจสนใจอยู่เพียงแค่วาระกับจิตสำนึกเหมือนปรัชญาการศึกษาอื่น ๆ แต่ยังสนใจระดับจิตในชั้นสูงซึ่งสามารถจะพัฒนาได้อีก คือ ภาวะกับจิตสำนึกและภาวะโลกุตระ และยังไต่ถามหลักสูตรสำหรับฝึกฝนในระดับทั้งสองนี้ไว้ด้วย

(7) เมื่อพิจารณาหลักปรัชญาการศึกษาตามแบบนิยมกัตติ ลัทธิต่าง ๆ ของญาณวิทยาก็ และลัทธิต่าง ๆ ของจริยศาสตร์กัตติ ในทรรศนะของพุทธปรัชญา เราได้พบข้อสรุปว่า พุทธปรัชญาไม่มี ism และด้วยเหตุนี้เอง พุทธปรัชญาจึงเปิดวงความคิดของตนได้อย่างกว้างขวางที่สุด สามารถรับความคิดจาก ism อื่น ที่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นโทษ ผู้สรรเสริญ ได้ทุกกรณี

(8) และเพราะเหตุที่พุทธปรัชญาไม่จำกัดวงความคิด ไม่ปิดกันสัจจะเช่นนี้ พุทธปรัชญาอาจยอมรับ (ไม่ใช่เป็น) การเลือกสรร (eclecticism) มาสนับสนุนพุทธปรัชญา จะต้องวางแนวคิดพื้นฐานของตนเกี่ยวกับเรื่องในชีวิต สิ่งทีเลือกสรรมานั้นต้องคล้อยตามแนวคิดนี้ และเป็นไปเพื่อแนวคิดนี้

(9) หลักการศึกษาของในทรรศนะของพุทธปรัชญา มองได้เป็นสองแง่ คือ จากผู้ให้การศึกษา และจากผู้รับการศึกษา ทรรศนะของผู้ให้ศึกษามีความเห็นว่าการศึกษา

มีความมุ่งหมายเพื่อรักษาและขยายผลงานของสถาบัน ส่วนทรรศนะของผู้รับการศึกษา มีความมุ่งหมายเพื่อการปฏิบัติตามหลักศาสนาและการดำรงชีพ มติสรุปอีกประเด็นหนึ่งจากทั้งสองทรรศนะนี้คือ ค่าของการศึกษาในทรรศนะของพุทธปรัชญาอยู่นอกตัว (extrinsic) มิใช่อยู่ในตัว (intrinsic) การศึกษาในทรรศนะของพุทธปรัชญาจึงเป็นเพียงอุปกรณ์ (means) เท่านั้น

(10) พุทธปรัชญาเน้นเรื่องวินัยหรือการปฏิบัติตนตามแบบแผน แต่ก็มีใค้หมายความว่าไม่ใค้มีการส่งเสริมให้รู้จักกำหนดแบบอย่างหรือแบบแผนของตนเอง และมีใค้สนับสนุนให้ทองยอมรับต่อสิ่งทีคนมิใค้เห็นควย แต่จริงพุทธปรัชญาสนับสนุนใค้เสรีทางการคิด (โยนิโสมนสิการ) และเลือกแบบแผนทีค้อยู่แล้ว (ขุมวิจย) แต่ทั้งหมคนตองเป็นไปตามเหตุผลและขอค้ค้สินอันเหมาะสมทางจริยะในหลาย ๆ แง

(11) หลักการสอนของพุทธปรัชญา แม้จะมีการให้วิธีทีทองจำ แต่ก็มีใค้ละเลยในการฝึกฝนความคิด ในกระบวนการศึกษาตามทีปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น ท่านก้ใค้แสดงว่า ใค้หน้าสิ่งทีทองใค้แน้มาพินิจ พิจารณาอีกกรังหนึ่ง และวิธีการจำเป็นวิธีสอนอย่างหนึ่ง ของพุทธปรัชญาเท่านั้น

ทศนกริสน
มีใค้ใค้
(12) บทบาทของครูในทรรศนะของพุทธปรัชญา เป็นเพียงมรรคุเทศก เป็นกัลยาณมิตร บางกรังอาจมีลักษณะการถายเทวิชาแบบให้ทองจำ แต่ก้สนับสนุนให้ศิษย์นำไปขบคิดไตรตรอง และนักใค้ถอการสนับสนุนใค้ใค้การกนควา และวิจยใค้ควยตนเองต่อไป

(13) ชีวิตทางการศึกษา เริ่มคนชนทบ้าน แต่พุทธปรัชญามีใค้ถือว่า การศึกษาจะลงเพียงแค้สถาบัน การศึกษาเพื่อชีวิต ก้หมายความว่า จะตองศึกษาจนตลอดชีวิต ตรายใค้ทียังไมใค้ศึกษาจบตามหลักสูตรชั้นสูง ตามหลักของพระพุทศศาสนา

(14) ปรัชญาการศึกษาของพระพุทศศาสนาเริ่มตนควยธรรมชาติของมนุษย์ เมื่อถึงบทจบก้จบลงควยลักษณะของมนุษย์ ผู้จบการศึกษาตามอุดมคติ คือ เป็นบัณฑิต ตามหลักสูตรใค้ใค้การจัดหลักสูตร เป็นสองระดับ ในระดับสูงไมมีปัญหาทีจะพิจารณาในแง่จริยะ เพราะมีขอปฏิบัติ เน้นหนักอ้อยู่แล้ว แต่ในระดับสามัญ เราพอจะกำหนดลักษณะทีสำคัญของ

บัณฑิตระดับนี้ ไต่ถึงขั้นคือ บัณฑิตต้องมีความรู้ดี (พหูสุตะ) มีความคิดดี (สุจิน.ตจินตี) มีคำพูดดี (สุภาสิตภาสี) มีการกระทำดี (สุกตมมุณการี) และมีทัศนคติประชาธิปไตย

7.2 ข้อเสนอแนะ

ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาเท่าที่วิจัยและได้สร้างขึ้นเป็นระบบตามแบบนิยมของปรัชญาการศึกษานี้ ขอบข่ายยังจำกัดอยู่ในประเภทปรัชญาบริสุทธิ์ (Pure Philosophy) ข้อเสนอแนะนอกจากว่าควรไต่คว้าเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้นแล้ว งานวิจัยต่อไปที่ควรกระทำอย่างยิ่งก็คือ ปัญหาที่ว่า จะประยุกต์ (Apply) ปรัชญาบริสุทธิ์ที่วิจัยได้มานี้ เข้ากับชีวิตปฏิบัติจริงได้อย่างไร และผลที่เกิดขึ้นจะเป็นอย่างไร ข้อที่นำมาเสนอแนะนี้ก็จะเป็นไปตามหลักพุทธปรัชญาที่ว่า ความรู้นั้นจะเกิดผลนำขึ้นสู่ใจได้ก็ต่อเมื่อได้นำมาประยุกต์ได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นการศึกษาจากความจากหลักปฏิบัติ (ความรู้) ปฏิบัติ (ประยุกต์) และปฏิเวธ (ผล) นั่นเอง.